

NEPOHAĐANJE I NAPUŠTANJE OBRAZOVANJA

STUDIJA FORMIRANA NA OSNOVU
ISTRAŽIVANJA DJECE I MLADIH KOJI NE
UPISUJU I KOJI NAPUŠTAJU OSNOVNU I
SREDNJU ŠKOLU

NEPOHAĐANJE I NAPUŠTANJE OBRAZOVANJA

STUDIJA FORMIRANA NA OSNOVU ISTRAŽIVANJA DJECE I MLADIH

KOJI NE UPISUJU I KOJI NAPUŠTAJU OSNOVNU I SREDNJU ŠKOLU

Decembar, 2011.

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove i mišljenja MDG-F programa Zapošljavanje i zadržavanje mlađih (YERP), niti agencija koje implementiraju program: IOM, UNDP, UNFPA, UNICEF i UNV.

O YERP-u

Studija Nepohađanje i napuštanje obrazovanja urađena je za potrebe programa YERP-Program zapošljavanja i zadržavanja mlađih koji je podržan kroz Fond za dostizanje milenijumskih razvojnih ciljeva (MDG-F) i financiran od strane Vlade Kraljevine Španije. Program YERP zajednički provode UNDP, UNICEF, UNFPA, IOM i UNV u partnerstvu sa Ministarstvom civilnih poslova BiH, Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, entitetskim ministarstvima za rad i obrazovanje, Agencijom za statistiku BiH, entitetskim agencijama za statistiku, zavodima za zapošljavanje u cijeloj zemlji, osnovnim i srednjim školama, općinama i ruralnim zajednicama, pojedinačnim poduzećima, te udruženjima iz privatnog sektora i organizacijama civilnog društva.

Intervencije YERP-a su osmišljene na holistički način i bave se međusobno povezanim pitanjima iz oblasti obrazovanja, tržišta rada i migracija mlađe radne snage. Aktivnosti YERP-a su komplementarne i provodit će se na koordiniran način.

Inicijative su zasnovane na čitavom nizu intervencija direktnе tehničke pomoći i izgradnje kapaciteta, kao i na aktivnostima namijenjenim usavršavanju vještina mlađih, kako bi se unaprijedilo zapošljavanje.

Inicijative zagovaranja politika, koje imaju za cilj pružanje jasnih, strateških i, na dokazima zasnovanih opcija, kreatorima politika, te čine ključnu komponentu svakog od tri predviđena ishoda YERP-a.

UNICEF, u okviru ovog programa, a na osnovu mandata u oblasti razvoja i poboljšanja kvaliteta života djece, radi na aktivnostima u vezi sa sektorom obrazovanja.

U okviru programa, UNICEF vodi i koordinira obrazovnu komponentu YERP-a, odnosno ishod

1: Povećani kapaciteti obrazovnog sistema i lokalnih zajednica za unapređenje zapošljavanja mlađih.

U okviru UNICEF-ove komponente predviđen je veliki broj aktivnosti koje se odnose na uključivanje životnih vještina putem edukacija, ključnih kompetencija i komponenti razvoja karijere u obrazovnom sistemu.

U okviru obrazovnih YERP aktivnosti, planirano je i pripremanje izvještaja na osnovu istraživanja o djeci i mladima koji ne upisuju ili koji napuštaju osnovnu ili srednju školu. Istraživanje je uspješno realizirano u vladinim institucijama (ministarstvima obrazovanja/prosvjete, općinskim odjeljenjima za društvene djelatnosti/odsjek obrazovanje, centrima za socijalni rad, zavodima za zapošljavanje, pedagoškim zavodima), te osnovnim i srednjim školama. Sve navedene institucije s različitim aspekata posmatraju obrazovni sistem pa je bilo važno saznati njihove stavove o ovoj problematiki, kako bi se stekao cjelovit uvid u temu.

Program zapošljavanja i zadržavanja mlađih (YERP) bavi se problemom visoke nezaposlenosti mlađih i nepravilnim migracijama, u suradnji s vladama, privatnim sektorom i civilnim društvom, s ciljem unapređenja zapošljavanja mlađih u BiH, dok će istovremeno obezbjeđivati nove ulazne tačke na tržište rada. Razvit će se podrške unutrašnjim i spoljnim migracijama, kako bi se optimizirao potencijal migracija kao strategija za individualno traženje zaposlenja kojima se mogu ublažiti pritisci na lokalna tržišta rada.

U Programu se velika pažnja pruža pitanjima rodne ravnopravnosti i manjina.

YERP prepoznaće mlađe u BiH kao heterogenu grupu i, shodno tome, predviđa načine i sredstva za obezbjeđivanje odgovarajućih programa, koji odgovaraju potrebama raznih kategorija stanovništva. U svrhu postizanja većeg obuhvata i replikacije, Program uključuje pouzdan i dobro razrađen mehanizam za monitoring i evaluaciju, koji koristi inovativne metode za praćenje napretka u ostvarivanju programskih ciljeva.

Kratak sadržaj

Danas u Bosni i Hercegovini postoji određeni broj djece koja, zbog različitih razloga, ne pohađaju osnovnu školu. S obzirom na to da je osnovno obrazovanje zakonski obavezno, postavlja se pitanje - kako je ovo moguće te koji su to razlozi zbog kojih neka djeca u BiH ne upisuju osnovnu školu?

U nastavku teksta opisani su pojedini i najčešći uzroci nepohađanja osnovne škole.

- Ekonomski situacija u kojoj se nalazi država BiH veoma je loša, što se, posljedično, projektira i na neka domaćinstva, tako da određeni broj porodica ima lošu ekonomsku situaciju i, uslijed toga, roditelji nisu u mogućnosti financirati obrazovanje svog djeteta.
- Određen broj djece u BiH ima otežan pristup školama jer žive u udaljenim krajevima, izoliranim područjima koja često nemaju prilazne puteve, kojima bi se mogla kretati motorizirana vozila. Ova djeca moraju pješačiti i po desetak kilometara do škole, kroz nepristupačne, a ponekad i opasne terene.
- Nedovoljno razvijena svijest i nedovoljna informiranost roditelja o potrebi obrazovanja djece je, također, jedan od faktora koji utiču na to da se djeca ne upisuju u osnovne škole. Ovo je posebno prisutno kod roditelja s niskim nivoom obrazovanja, kao i kod roditelja koji imaju problema u intelektualnom razvoju.
- Djeca s posebnim potrebama, točnije, djeca koja imaju poteškoća u razvoju ili boluju od hroničnih bolesti, i zbog toga su osuđena na boravak u bolnici ili kod kuće, predstavljaju grupe djece koja ponekad ili ne upisuju ili napuštaju osnovno obrazovanje.
- Školu ponekad ne pohađaju ni djeca koja spadaju u grupu - povratnika. Kod ove djece dovodi se u pitanje adekvatnost obrazovanja, odnosno jezik na kojem se obrazuju, a koji nije njihov maternji.
- U još jednu ugroženu skupinu djece spadaju i djeca koja su navršila 15 godina, a nisu pohađala osnovnu školu, jer se oni, prema zakonu, školuju po principu školovanja odraslih. To podrazumijeva vanredno polaganje razreda.
- Romska populacija je u BiH posebno ugrožena. Romska djeca se ne školuju iz više razloga, od kojih je većina navedena u prethodnom dijelu teksta. Osnovnu školu romska djeca ne upisuju i, između ostalog, zato što za državu - ne postoji, budući da nemaju rodni list, odnosno nemaju nikakav identifikacioni dokument. Do ovoga dolazi često zato što njihovi roditelji nisu imali potrebu prijavljivati ih, jer i oni sami nisu prijavljeni ili nisu upućeni kako se vrši registracija djeteta. Romi se često sele, mijenjaju mjesto boravka i, samim tim, ne osjećaju potrebu da ih bilo kakvi dokumenti vežu za određeno područje. Velika nepismenost među ovom populacijom dovodi do toga da oni i nisu svjesni koliki značaj za razvoj djeteta ima obrazovanje. Treći razlog zbog kojeg je u ovoj populaciji visok procenat onih koji nemaju završenu niti osnovnu školu, jeste to što nemaju mogućnost školovanja na

maternjem jeziku, a njihova djeca, do polaska u školu, vrlo slabo znaju jezike ostala tri konstitutivna naroda, tako da prilikom polaska u školu tek počinju da ih savladavaju, što utiče na njihov uspjeh u učenju.

Postavlja se pitanje šta bi država trebala učiniti da se procenat djece koja ne završe osnovnu školu što je moguće više smanji? Prvenstveno, osnovno obrazovanje bi zaista, a ne samo prividno, trebalo biti besplatno, što podrazumijeva obezbjeđivanje udžbenika, pribora i svesaka svakom učeniku, besplatnu užinu i prevoz do škole. Drugo, svako dijete bi trebalo imati pravo na osnovno obrazovanje na maternjem jeziku, kako bi to obrazovanje bilo što adekvatnije. I na kraju, ali ne manje bitno, podizanje standarda života uveliko bi uticalo na smanjenje broja djece koja ne završavaju osnovnu školu, jer nedostatak novca, kao osnovnog sredstva za život, je nešto što uveliko određuje prioritete svakog čovjeka i ispred svega stavlja borbu za opstanak, a toj borbi potreba za obrazovanjem se ne može suprotstaviti.

Kada je u pitanju srednjoškolsko obrazovanje, problem je mnogo kompleksniji zato što srednja škola nije obavezna, tako da mladi mogu ne upisati ili napustiti srednju školu bez direktnih posljedica. Međutim, postoje indirektne posljedice koje tek kasnije dolaze do izražaja, kada mladi koji nemaju ikakvu stručnu spremu dođu na tržiste rada. S obzirom na to da je u BiH velika nezaposlenost, posebno mlađih, ovaj problem još više dolazi do izražaja i još im je teže naći zaposlenje i uključiti se u normalan životni i poslovni put.

Ono što je od svega najbitnije, potrebno je promovirati obrazovanje i podsticati djecu i mlade da se obrazuju, jer jaku i stabilnu državu čine obrazovani ljudi, spremni da se uhvate ukoštac s najnovijim dostignućima i da u korak prate najbolje i najrazvijenije.

U okviru obrazovnih YERP aktivnosti urađena je studija na osnovu istraživanja o djeci i mlađima koji ne upisuju ili napuštaju osnovnu ili srednju školu. Istraživanje je uspješno realizirano u vladinim institucijama (ministarstvima obrazovanja/prosvjete, općinskim odjeljenjima za društvene djelatnosti/odsjek obrazovanje, centrima za socijalni rad, zavodima za zapošljavanje, pedagoškim zavodima), te osnovnim i srednjim školama. Sve navedene institucije s različitim aspekata posmatraju obrazovni sistem, pa je bilo važno saznati njihove stavove o ovoj problematici, kako bi se stekao cjelovit uvid u temu.

Istraživanje je provela Partner Marketing Consulting Agencija u svrhu identifikacije razloga za nepohađanje i napuštanje školovanja i predstavljanja konkretnih preporuka za smanjenje broja djece i mlađih izvan školskih sistema usmjerenih prema različitim subjektima: osnovnim i srednjim školama, općinama i lokalnim zajednicama, ministarstvima obrazovanja/ prosvjete, centrima za socijalni rad, pedagoškim zavodima i zavodima za zapošljavanje.

Studija je podijeljena u šest poglavlja:

1. Uvod
  2. Djeca i mladi koji ne upisuju i napuštaju školu
  3. Razlozi napuštanja i neupisivanja osnovne i srednje škole
  4. Evidencija djece i mlađih koji su van školskog sistema
  5. Programi namijenjeni smanjenju djece i mlađih van školskih sistema
  6. Zaključak i preporuke
-
1. **UVOD** - U uvodu su predstavljeni glavni ciljevi, zadaci istraživanja kao i općine koje su obuhvaćene istraživanjem.
  2. **DJECA I MLADI KOJI NE UPISUJU I NAPUŠTAJU ŠKOLU** – Cilj je identificirati grupe djece i mlađih koji su u najvišem riziku od neupisivanja i napuštanja školovanja. Nalazi su pokazali da su djeца koja su u najvećem riziku od neupisivanja i napuštanja školovanja - Romi, zatim djeça iz porodica u stanju socijalne potrebe, djeça čiji roditelji imaju nizak stepen obrazovanja i djeça sa posebnim potrebama. U srednjoj školi su to mlađi koji su došli u kontakt sa zakonom, mlađi koji pripadaju romskoj populaciji, mlađi iz porodica u stanju socijalne potrebe i mlađi s posebnim potrebama.
  3. **RAZLOZI ZA NAPUŠTANJE I NEUPISIVANJE OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE** – Razlozi nepohadanja i napuštanja osnovne škole najčešće su finansijske prirode, to jest, loša materijalna situacija porodice, nedostatak podrške roditelja, udaljenost od škole (nepostojanje prevoza za dijete koje živi u ruralnim sredinama). Kada je riječ o srednjem obrazovanju, nepohadjanje škole u uskoj je vezi sa sljedećim razlozima: materijalnom situacijom porodice, udaljenošću od škole, nepostojanju želje za nastavkom školovanja i problemi sa zakonom. Za napuštanje srednje škole prvi razlog je problem sa zakonom, zatim slijedi nepostojanje želje za obrazovanjem i loša materijalna situacija porodice.
  4. **EVIDENCIJA DJECE I MLADIH KOJI SU VAN ŠKOLSKOG SISTEMA** – Istraživanjem je utvrđeno da oko $\frac{1}{4}$ osnovnih škola vodi evidenciju o djeci koja trebaju pohađati školu, ali je iz određenih razloga nepohađaju. Pri upisu osnovne škole sarađuju s općinama, pedagoškim zavodima i s agencijom za statistiku. 60% srednjih škola vode evidenciju o napuštanju škole. Srednje škole se oslanjaju na podatke o broju djece koja su završila osnovnu školu. Jedinstvena baza je neophodna da bi se moglo pratiti koliko djece koja su završila osnovno nastavlja srednje obrazovanje. Koja su to djeça, to jest, iz koje rizične grupe su djeça koja ne nastavljaju obrazovanje i ne stiču diplomu srednje škole.
Zavodi za zapošljavanje vode evidenciju o vrsti škole i stepenu završenog obrazovanja, tako da svi mlađi koji su završili, na primjer, dva razreda srednje škole,

u zavodu se vode sa završenom osnovnom školom. Ne postoji baza koja bi ovu kategoriju identificirala i kojoj bi se moglo pomoći prekvalifikacijama, obukama i drugim načinima, a sve kako bi na tržište rada izašli što prije kao kvalitetniji radnici.

U centrima za socijalni rad evidencije o djeci i mladima van školskoga sistema se vode na osnovu podataka koje centri dobijaju indirektno, u toku rada s porodicima, od škola, mjesnih zajednica, kao i prijavama od roditelja.

Pedagoški zavodi (u većini slučajeva), podatke o djeci i mladima koji ne upisuju i koji napuštaju školu mogu dobiti na zahtjev od nadležnih institucija, s tim da je istraživanje pokazalo da kvalitetne i sveobuhvatne evidencije i baze podataka o djeci i mladima ne postoje.

U pojedinim ministarstvima obrazovanja/prosvjete postoji evidencija o kategoriji djece i mlađih koji nisu u školskom sistemu, ali je problem zbog neupisivanja (u matične urede), rođene djece romske populacije, tako da točni podaci u većini slučajeva – ne postoje.

5. PROGRAMI NAMIJENJENI SMANJENJU BROJA DJECE I MLADIH VAN ŠKOLSKIH SISTEMA – U osnovnim školama kao preventivni programi smanjenja broja djece koja napuštaju školu prakticiraju se individualni razgovori, materijalna i stručna pomoć. U srednjim školama prakticiraju se, također, individualni razgovori s djetetom, razgovori s roditeljima, materijalna pomoć, stručna pomoć i razvijen je poseban plan rada.

Zavodi za zapošljavanje provode programe profesionalne orientacije i u osnovnim i u srednjim školama. Također, stampaju se publikacije i brošure koje će mladima pružiti informacije o „Putu u svijet rada“.

U centrima za socijalni rad neki od navedenih programa su savjetodavne terapije koje motiviraju djecu da nastave sa školovanjem.

Pedagoški zavodi izdvajaju kao veoma bitno - organiziranje savjetovanja u osnovnim školama o važnosti obrazovanja.

U ministarstvima obrazovanja/prosvjete u kojima postoje programi prevencije, isti se provode na različite načine. U Ministarstvu prosvjete RS-e, ispitanica je navela da stručne osobe razgovaraju s roditeljima, šalju pozive, upozoravaju, organiziraju sastanke za roditelje koji nisu upisali djecu, itd. Protiv roditelja koji ne upiše dijete u školu, ili ukoliko dijete napusti školu, a roditelji ih ne vrate nazad, pokreću se prekršajni postupci. Budući da se često radi o vrlo individualnim razlozima napuštanja školovanja, škola, uz pomoć stručnih radnika (na primjer, školskih psihologa), radi s roditeljima i učenicima ili, prema potrebi, upisuju djecu/učenike u specijalna odjeljenja.

Sadržaj

POGLAVLJE 1: UVOD	10	POGLAVLJE 2: DJЕCA I MLADI KOJI NE UPISUJU I KOJI NAPUŠTAJU ŠKOLU	15	POGLAVLJE 3: РАЗЛОЗИ ЗА НЕУПИСИВАЊЕ И НАПУШТАЊЕ ОСНОВНЕ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ	19
1.1 Uvod	10	2.1 Nepohađanje i napuštanje osnovne škole	15	3.1 Razlozi neupisivanja i napuštanja osnovne škole	19
1.2 Metodologija i struktura izvještaja	11	2.2 Nepohađanje i napuštanje srednje škole	17	3.2 Razlozi neupisivanja i napuštanja srednje škole	20
1.3 Obrazovni sistem u BiH	12			3.3. Iskustva s terena	21
1.4 Milenijumski razvojni ciljevi (MRC) u BiH:	13				
1.5 Milenijumski razvojni ciljevi u regionu	14				
1.6 Stanje u EU	14				

POGLAVLJE 4: EVIDENCIJA DJECE I MLADIH KOJA SU VAN ŠKOLSKOG SISTEMA	22	POGLAVLJE 5: PROGRAMI NAMIJENJENI SMANJENJU BROJA DJECE I MLADIH VAN ŠKOLSKOG SISTEMA	25	POGLAVLJE 6: ZAKLJUČAK I PREPORUKE	31
4.1 Evidencije u školama	22	5.1. Programi smanjenja broja djece i mladih van školskog sistema u školama	25	6.1 Zaključak	31
4.2 Evidencije u relevantnim institucijama	23	5.1.1 Programi u osnovnim školama	25	6.2 Preporuke	32
4.2.1 Zavodi za zapošljavanje	23	5.1.2 Programi u srednjim školama	26	6.3 Dodaci izvještaju	34
4.2.2 Centri za socijalni rad	23	5.2 Programi smanjenja broja djece i mladih van školskog sistema u institucijama	28	6.3.1 Osnovne škole koje su učestvovali u istraživanju	34
4.2.3 Općinska odjeljenja za obrazovanje	23	5.2.1 Programi koje provode zavodi za zapošljavanje	28	6.3.2. Srednje škole koje su učestvovali u istraživanju	36
4.2.4 Pedagoški zavodi	24	5.2.2 Programi u centrima za socijalni rad	29	6.3.3. Rezultati istraživanja	
4.2.5 Ministarstva obrazovanja	24	5.2.3 Programi u pedagoškim zavodima	30	Istraživanje provedeno u osnovnim školama	38
		5.2.4 Programi u ministarstvima obrazovanja	30	Istraživanje provedeno u srednjim školama	57
				Istraživanje provedeno u zavodima za zapošljavanje	72
				Istraživanje provedeno u centrima za socijalni rad	93
				Istraživanje provedeno u općinskim odjeljenjima	108
				Kvalitativna istraživanja	118
				Kratak sažetak glavnih nalaza	118
				Zaključak	127

POGLAVLJE 1:

UVOD

- 1.1 Uvod
- 1.2 Metodologija i struktura izvještaja
- 1.3 Obrazovni sistem u BiH
- 1.4 Milenijumski razvojni ciljevi u BiH
- 1.5 Milenijumski razvojni ciljevi u regionu
- 1.6 Stanje u EU

1.1 Uvod

Da li svako dijete u BiH ima jednake mogućnosti da završi osnovnu i srednju školu? Šta se dešava kada djeca/mladi prerano izađu iz školskog sistema? Ko vodi evidenciju o toj djeci? Postoje li programi koji sprečavaju neupisivanje i napuštanje školovanja? Koliko se pažnje posvećuje ovoj kategoriji djece/mladih?

Iako je osnovno obrazovanje u BiH obavezno i besplatno za svu djecu, nemaju svi identične mogućnosti da isto i završe. Obrazovanje utiče na razvoj dječije ličnosti, talenta, mentalnih i fizičkih sposobnosti. Također, utiče na razvoj njihovih punih mogućnosti: razvoj poštovanja prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i principima garantiranim u Povelji Ujedinjenih nacija, na razvoj poštovanja prema roditeljima, na razvoj poštovanja prema kulturnim identitetima, na razvoj poštovanja prema nacionalnim vrijednostima zemlje u kojoj živi, zemlje iz koje može poticati, kao i prema nacionalnim vrijednostima drugačijim od njegovih, te na razvoj poštovanja prema životnoj sredini.

S obzirom na sve navedeno, svako dijete bi trebalo imati mogućnosti ostvariti minimum obrazovanja.

Glavni cilj i zadaci istraživanja su:

- ustanoviti izvore podataka o djeci i mladima koji ne upisuju ili napuštaju školu (najbrojniju kategoriju, glavne razloge za prekidanje školovanja i neupisivanje škole);
- postoje li programi smanjivanja broja djece i mladih koji su u riziku od napuštanja školovanja?
- postoje li baze podataka o kategorijama djece i mladih koja napuštaju ili ne upisuju osnovnu i srednju školu?
- ustanoviti spremnost lokalnih zajednica da se baze podataka uspostave tamo gdje ne postoje;

- prikupiti informacije o stepenu uvezanosti i suradnje nadležnih institucija kada je riječ o ovim pitanjima.

Općine u kojima je istraživanje provedeno su:

Sarajevo, Goražde, Zenica, Vitez, Bihać, Mostar, Livno, Odžak, Široki Brijeg, Tuzla, Prijedor, Banja Luka, Bijeljina, Istočno Sarajevo, Trebinje, Dobojski Brod i Brčko.

To su općine u sklopu YERP projekta, predložene od strane UNICEF-a.

1.2 Metodologija i struktura izvještaja

Specifičnost rada na ovom projektu jeste u tome što je Agencija upotrebljavala gotovo sve oblike kvantitativnog¹ i kvalitativnog² istraživanja.

Upotrebljen je kvantitativni oblik istraživanja, u formi face-to-face (licem u lice) intervjuja, u dijelu projekta koji je uključivao ispitanike iz osnovnih i srednjih škola. Za vrijeme intervjuja, odnosno obavljanja ispitivanja među tim ispitanicima, isti su zamoljeni da ispune instrumente ispitivanja samostalno, a naši anketari su bili prisutni za vrijeme ispitivanja (u slučaju da pojasne pitanja, ako se za tim ukaže potreba).

Također, korišten je specifični oblik kvantitativnog istraživanja za vrijeme terenskog rada u kojem su ispitanici zaposleni u institucijama. Instrument je upotrebljen tako da su ispitanicima postavljana pitanja s ponuđenim odgovorima DA i NE, ali su na mnoga pitanja ispitanici odgovarali objašnjenjem, takozvanom, kvalitativnom formom istraživanja, tako da smo bili u poziciji upotrijebiti rezultate u njihovoj kvalitativnoj formi, kao dio tog dijela terenskog rada.

Intervjuji s predstavnicima ministarstava su planirani u formi kvalitativnog istraživanja, formi fokus grupe, ali, zbog zauzetosti zaposlenika ministarstava, nismo bili u mogućnosti ostvariti sve

¹ **Kvantitativna istraživanja**

Kvantitativno istraživanje odnosi se na sistematsko empirijsko istraživanje socijalnih fenomena pomoću statističkih, matematičkih ili drugih tehnika. Glavni cilj kvantitativnog istraživanja je da razvije i napravi matematički model (teoriju) koji se odnosi na fenomen koji je predmet istraživanja. Proces mjerjenja je centralni dio kvantitativnog istraživanja zato jer obezbjeđuje matematičku ekspresiju kvantitativnog odnosa. Kvantitativno istraživanje se upotrebljava u društvenim naukama kao što su psihologija, ekonomija, sociologija, političke nauke i sl. Kvantitativne metode mogu se upotrijebiti da bi se potvrdilo koje od navedenih hipoteza su, na primjer, tačne. Uloga mjerjenja u kvantitativnim istraživanjima je djelomično divergentna. Mjerena se često navode kao sredstvo kojim se observacija izražava brojčano, s ciljem da se istraže kauzalni odnosi ili asocijacije.

² **Kvalitativna istraživanja**

To su istraživanja koja su predmet interesa u mnogim različitim akademskim disciplinama, tradicionalno u društvenim naukama, ali jednako tako i u istraživanjima tržišta. Kvalitativnim istraživačima je cilj prikupiti dubinsko razumijevanje ljudskog ponašanja i razloga zbog čega se rukovode takvim ponašanjem. Kvalitativne metode ispituju zašto i kako se donose odluke, ne samo ko, gdje i kada. Ipak, iako manji broj ispitanika na kojima se ova istraživanja baziraju, ponekad su kvalitetniji odgovorima i informacijama, nego uzorak s velikim brojem ispitanika. Kvalitativna istraživanja mogu upotrebljavati različite pristupe u prikupljanju podataka, kao što su teorija prakse, prepričavanje, naracija, klasična etnografija ili „sjenčanje“. Kvalitativne metode su, također, prisutne u drugim metodološkim pristupima istraživanjima, kao što su: akcijsko istraživanje ili teorija glumac-klijent. Forme koje se upotrebljavaju mogu uključiti i grupne diskusije, observacije, refleksije, različite tekstove, slike i druge materijale

planirane kontakte, te se terenski rad odvijao samo s ispitanicima koji su zaduženi za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, u formi dubinskih intervjuja i intervjuja jedan na jedan (one-to-one, in depth interviews). Nakon tih razgovora, s odgovornim osobljem za ova dva nivoa obrazovanja bili smo u mogućnosti da od njih dobijemo i dodatne dokumente, a koji se odnose na teme o kojima smo razgovarali.

Istraživanje je organizirano u osnovnim i srednjim školama, zavodima za zapošljavanje, centrima za socijalni rad, općinskim odjeljenjima za obrazovanje, ministarstvima obrazovanja i pedagoškim zavodima.

1.2.1 Uzorak istraživanja

	Broj ispitanika
Osnovne škole	91
Srednje škole	87
Zavodi za zapošljavanje	15
Centri za socijalni rad	26
Općinska odjeljenja za obrazovanje	15
Ministarstva obrazovanja	13
Pedagoški zavodi	8
Ukupno	255

U osnovnim i srednjim školama ispitanici su direktori i pedagozi škole, dok u ostalim institucijama ispitanici su stručni saradnici koji su kompetentni za teme koje su obrađivane u istraživanju.

1.3 Obrazovni sistem u BiH

Obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini je izuzetno složen i asimetrično organiziran, centraliziran u RS-u i decentraliziran u FBiH.

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (MCP), je organ uprave koji je, u skladu sa zakonom, između ostalog, nadležan i za koordinaciju aktivnosti u sektoru obrazovanja na nivou BiH, kao i obezbjeđivanje i zvršavanja međunarodnih obaveza BiH iz ove oblasti.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke vrši upravne, stručne i druge poslove, te obezbeđuje suradnju i koordinaciju aktivnosti s kantonima, koje se, između ostalog, odnose na predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje; pedagoške standarde i normative; udžbeničku literaturu; stručno obrazovanje i usavršavanje nastavnika; standarde i normative za visoko obrazovanje; naučnoistraživački rad na unapređenju odgojnoobrazovnog rada; đački i studentski standard, itd. Kantoni su odgovorni za implementaciju obrazovnih aktivnosti, odnosno za sektor obrazovanja. Oni kreiraju budžete i izdvajaju sredstva, dok je sistem u cijelosti decentraliziran do nivoa općina, koje izdvajaju relativno mala finansijska sredstava za obrazovanje. U nekim kantonima zakoni obavezuju općine da snose materijalne troškove, troškove prevoza i druge troškove osnovnih škola.

Ministarstvo obrazovanja RS-a nadležno je za obrazovni sistem RS-a, koji ima jasno

organiziranu strukturu, a upravljanje obrazovanjem vrši se s entitetskog nivoa. Osnovne i srednje škole financiraju se s entitetskog nivoa, iz općinskih budžeta i drugih izvora. Gotovo svi troškovi osnovnih škola u RS-u u nadležnosti su entiteta, dok su općine odgovorne za materijalne troškove, troškove prevoza te druge troškove osnovnih i srednjih škola.

Odjel za obrazovanje Brčko Distrikta BiH, koji je nadležan za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, odgovoran je za njihovo financiranje.

Osnovno obrazovanje u BiH je obavezno u većini škola i traje devet godina, dok u nekim školama traje i osam godina. Ono je besplatno i obezbjeđuje se svoj djeci.

1.4 Milenijumski razvojni ciljevi (MRC)³ u BiH:

Globalni Milenijumski razvojni ciljevi su:

- Iskorjenjivanje krajnjeg siromaštva i gladi;
- Dostizanje sveobuhvatnosti osnovnog obrazovanja;
- Unapređenje jednakosti polova i jačanje položaja žena;
- Smanjenje smrtnosti djece;
- Unapređenje zdravog materinstva;
- Suzbijanje HIV-a/SIDE, malarije i drugih bolesti;
- Osiguranje održivosti okoliša;
- Uspostavljanje globalnog partnerstva za razvoj.

MRC 2 se odnosi na dostizanje sveobuhvatnosti obrazovanja. U BiH, iako je ostvareno gotovo univerzalno osnovno školovanje, procenat neupisane djece i dalje se povećava te se procjenjuje da je sada dostigao 4% od ukupnog broja djece koja se trebaju upisati u školu. Posebne probleme u sticanju odgovarajućeg obrazovanja imaju djeca s poteškoćama u razvoju i onesposobljenjima.

Isto to važi, ali iz različitih razloga, i za mnoge etničke manjine. Skoro 32% onih koji završe osnovnu školu (uzrast od 6 do 15 godina), ne nastavlja sa srednjom školom. Osim toga, ovaj broj skriva značajan disparitet između učenika iz siromašnih i bogatijih domaćinstava. 43% iz prve i 23% iz druge grupe učenika ne nastavljaju sa srednjim obrazovanjem. Ovaj raskorak još je izraženiji u visokom obrazovanju, gdje samo 9,3% učenika iz siromašnih porodica pohađa fakultet, dok je procenat učenika iz bogatih porodica tri puta veći (27,3%). Zbog niskog stepena obrazovanja, siromaštvo se zadržava iz generacije u generaciju.

Iznenađujućih 31,5% učenika koji završe osnovnu školu ne nastavljaju pohađati srednju školu. Razlog za ovo su siromaštvo i slab uspjeh.

Stopa upisa u škole u BiH komparativno je visoka i iznosi 94% školskih obveznika (mladih i djece). Ipak, ova stopa nije dovoljno visoka za jednu modernu, evropsku zemlju koja ima ambicije pridružiti se Evropskoj uniji. Zadatak MRC2 jeste da do 2015. svi dječaci i djevojčice u BiH završe osnovnu školu i, samim tim, da se do 2015. ostvari 100% upisa u bazično osnovno obrazovanje.

³Kratkoročni osvrt na status MRC u BiH; undp.ba

1.5 Milenijumski razvojni ciljevi u regionu

Razvojni prioritet drugog po redu Milenijumskog cilja u Hrvatskoj je podizanje kvaliteta i učinkovitosti osnovnog obrazovanja, te razvijanje potrebnih znanja i vještina, koje bi omogućile razvoj učenika i završetak osnovnog obrazovanja s ciljem nastavljanja školovanja, bez obzira na sposobnosti, pol, vjersku, nacionalnu i/ili regionalnu pripadnost ili socijalno-ekonomski status. U vezi s tim, predviđaju se sljedeći razvojni ciljevi: povećanje broja upisanih učenika i povećanje postotka onih koji završavaju školovanje.

U školskoj godini 2004./2005., 96.2% djece, u dobi od 7 do 14 godina, bilo je upisano u osnovnu školu u Hrvatskoj. Iste akademске godine, u srednjoškolsko obrazovanje bilo je uključeno 42.2% populacije dobne skupine od 19 do 25 godina.⁴

Problem ranoga napuštanja školovanja u Hrvatskoj nije bio detaljnije istraživan. Suočena s problemom slabe obrazovne strukture Hrvatske i učestalog ranog napuštanja školovanja, hrvatska Vlada je 2007. godine najavila uvođenje obaveznog srednjoškolskog obrazovanja, kao moguće mјere unapređivanja ljudskog kapitala, povećanja ekonomske konkurentnosti te smanjenja socijalne isključenosti velikoga dijela populacije uzrokovane ranim napuštanjem školovanja.

1.6 Stanje u EU

Evropska komisija je u januaru 2011. predstavila plan za smanjenje broja mlađih koji napuštaju školu. U Evropskoj uniji više od šest miliona mlađih godišnje napušta obrazovanje i obuke prije sticanja diplome srednjeg obrazovanja. Oni su često nezaposleni i zavise od socijalne pomoći.

Rano napuštanje škole negativno utiče na privredni rast, situaciju u društvu i predstavlja ozbiljnu prepreku za ispunjenje plana EU o održivom razvoju, u kojem će učestrovati svi društveni slojevi. U EU, školu tokom srednjeg obrazovanja napušta oko 14,4% mlađih (od 18 do 24 godine), a plan je da se taj procenat smanji na 10%.

Za rješavanje ovog problema nije dovoljna samo promjena obrazovne politike. Neophodni su konkretni koraci, prilagođeni uslovima na državnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Potrebna je prevencija, koja podrazumijeva da se djeci u što ranijem uzrastu pomogne u učenju i da se izbjegnu uslovi koji ih mogu podstaći da rano odu iz škole – ponavljanje razreda i izostanak pomoći učenicima koji se školuju na jeziku koji nije njihov maternji.

U rješavanju tog problema može pomoći suradnja među članicama EU, međusobno informiranje o koracima koji pomažu u smanjenju procenta mlađih koji napuštaju školovanje i bolje korištenje evropskih fondova u te svrhe.

“Smanjenje udjela osoba koji rano napuštaju škole u Evropi za samo jedan postotni poen donijelo bi pola miliona kvalificiranih mlađih svake godine. Većina zemalja EU napredovalo je u smanjenju broja mlađih koji napuštaju školu s niskim nivoom obrazovanja, ali se još mora raditi na tom polju”.⁵

⁴ Hrvatski MRC 2

⁵ Izvor: EurActiv.rs

POGLAVLJE 2:

DJECA I MLADI KOJI NE UPISUJU I KOJI NAPUŠTAJU ŠKOLU

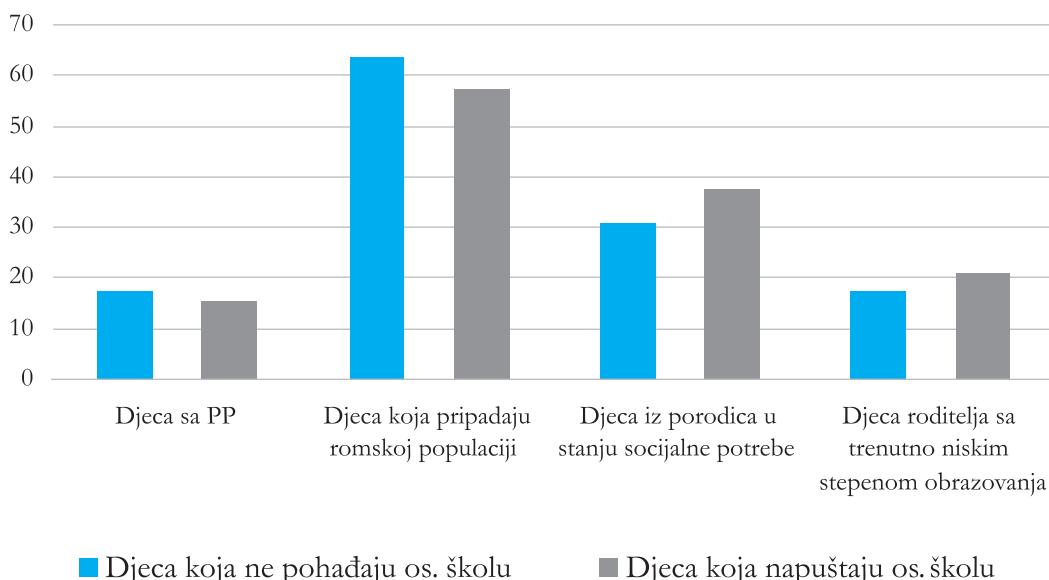
2.1 Nepohađanje i napuštanje osnovne škole

2.2 Nepohađanje i napuštanje srednje škole

2.1 Nepohađanje i napuštanje osnovne škole

Iako je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno, u praksi se ne obrazuju sva djeca koja bi se prema Zakonu trebala obrazovati. Pravo na osnovno obrazovanje u BiH ostvaruje 94% djece. Od svih koji se upisuju u prvi razred, njih 99% stignu do petog razreda osnovne škole. Naročito su ugroženi pripadnici romske manjine (prema nekim izvorima, samo 15% romske djece obuhvaćeno je osnovnim obrazovanjem - ili čak i manje), djeca s poteškoćama u razvoju, kao i djeca roditelja s niskim stepenom obrazovanja.

*PP – posebnim potrebama

Dobijeni su slični rezultati kada je u pitanju kategorija djece koja napuštaju osnovnu školu i djece koja nikada nisu ni upisali osnovnu školu. Romi se u daleko najvećem postotku izdvajaju kao najugroženija kategorija.

Bosna i Hercegovina se u septembru 2008. godine priključila Dekadi inkluzije Roma. Kao dio aktivnosti koje se vode u Dekadi inkluzije Roma, 2004. godine je pripremljen „Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini“, koji služi kao nacionalni akcioni plan za obrazovanje.

Uvriježeno mišljenje je, jer zvanični podaci o tome ne postoje, da veliki broj romske djece napuštaju osnovnu školu. Visok procenat od 46,2% romske djece koja napuštaju školovanje, a koji je dođen ovim istraživanjem, samo potvrđuje tu činjenicu. Budući da je obrazovanje Roma identificirano kao jedan od preduslova za uspješno rješavanje problema ove populacije, potrebno je raditi na rješavanju problema integracije romske djece u redovan školski sistem, ne praveći, pri tome, razliku da li je riječ o raseljenim licima ili o domicilnom stanovništvu.

Obrazovanje Roma, podsticanje javnog mnijenja na poštivanje različitosti, pružanje podrške ovim zajednicama i sl. trebaju biti smjernica u radu i djelovanju našeg društva.

Djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe (najčešće u ruralnim sredinama), druga su po redu najugroženija kategorija, gdje osim loše finansijske situacije, djeца nemaju prevoz do škole i vrlo često ostaju kući pomagati roditeljima u radovima koje zahtijeva seosko domaćinstvo.

Djeca s posebnim potrebama su, također, ugrožena grupa, kada je u pitanju neupisivanje i napuštanje osnovne škole.

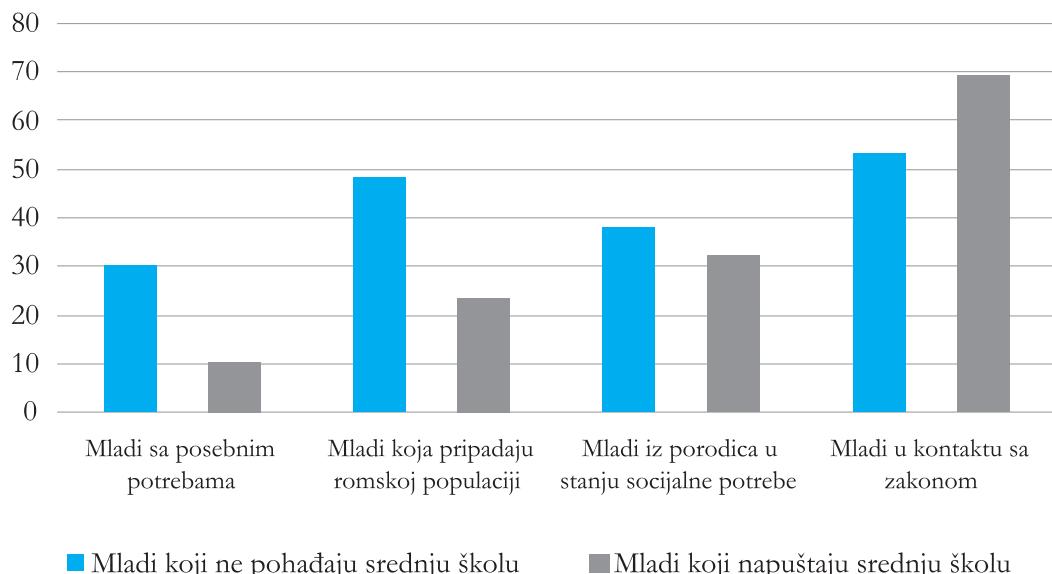
Ovim istraživanjem su dođeni i rezultati da je neznatan broj djece (svega 2,2%), pripadnika druga dva (manjinska) konstitutivna naroda, koja napuštaju osnovnu školu. Razlozi napuštanja škole koja ima diskriminatorska obilježja, spomenuti su samo u jednoj osnovnoj školi i odnose se na neprijatnost, jer dijete pripada nacionalnoj manjini u toj sredini. U dvije škole navedeno je kako je razlog prekida školovanja djece odluka roditelja koji ne žele da im se dijete obrazuje na jeziku koji nije maternji, kao i to da ne žele da im se dijete obrazuje u sredini u kojoj njihov narod živi kao manjina.

U Zakonu je navedeno da djeci do petnaest godina, koja nisu završila osnovno obrazovanje i koja više ne mogu redovno poхаđati nastavu, treba besplatno organizirati nastavu i omogućiti vanredno polaganje ispita. Ovo se dešava vrlo rijetko, i škole koje su to pokrenule često dobijaju vrlo malo pomoći. Osnovna škola „Džemaludin Čaušević“ iz Sarajeva, samoinicijativno je pokrenula projekat vanredne nastave i predavanja te ispite za učenike svih uzrasta u proteklih šest godina, a ne prima nikakvu finansijsku podršku, bilo od Ministarstva obrazovanja Kantona Sarajevo, bilo od pripadajuće općine koja, prema Zakonu Kantona Sarajevo, ima obavezu financirati ovaku vrstu obrazovanja.

Tradicia, način života i uslovi u kojima žive djeца romske populacije, utiču na to da veliki broj njih, vrlo rano, napušta školovanje, što je posebno izraženo kod djevojčica.

2.2 Nepohađanje i napuštanje srednje škole

Srednjoškolsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini je regulirano zakonima o srednjim školama. Iako srednjoškolsko obrazovanje, prema sadašnjem zakonodavstvu, nije obavezno za sve svršene osnovce, treba nastojati stvoriti takve uslove da što veći broj svršenih osnovaca pohađa neku od srednjih škola, jer samo se u srednjoj školi mogu steći znanja, vještine i sposobnosti koje garantiraju uključivanje u proces rada kao osnovni izvor egzistencije, s jedne strane, i omogućuju nastavak školovanja na višim školama i fakultetima, s druge strane.

Mladi koji su u riziku od napuštanja i neupisivanja škole, u najvećem broju slučajeva, su mladi koji imaju problema sa zakonom. Kao jedan od načina na koji se manifestira ovaj problem, jeste i bježanje iz škole, a samim tim i veliki broj izostanaka.

Bježanje iz škole, u većini slučajeva, je posljedica dubokih i dugotrajnih frustracija. U savremenoj pedagoškoj i psihološkoj literaturi učestalo bježanje ili napuštanje škole klasificira se kao poremećaj ponašanja. Prema statističkim pokazateljima, poremećaj bježanja ili napuštanja škole u zemljama EU zastupljen je kod 10-20% školske populacije.

Tri četvrtine njih su u dobi od 14 do 16 godina. Statističkih pokazatelja o bježanju iz škole u našoj zemlji nema, iako se iz iskustva zna da taj problem postoji i u BiH.⁶

Kada je riječ o mladim Romima koji upisu srednju školu, nažalost postoji velika mogućnost da istu napuste. Romska djeca, svojom tradicijom, običajima i jezikom, razlikuju se od tri konstitutivna naroda koja žive u BiH. Druga djeca im se često podsmjeju jer se razlikuju od njih, a često dolaze i iz vrlo siromašnih porodica u kojima ne postoje uslovi za, recimo, uredno pisanje zadaće i drugih školskih obaveza. Djeca i mladi nisu u stanju nositi se s takvim pritiskom i biraju „lakši“ put, što je u ovom slučaju - napuštanje školovanja.

⁶ Osnovno pravo na obrazovanje- Save the Children- Norway

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju iz 2003. godine propisuje da će jezik i kultura svake brojčano značajnije manjine koja živi u Bosni i Hercegovini biti poštovana i uključena u škole do najveće moguće mjeru (Član 8), ali ne postoji ni sistematsko praćenje ni prikupljanje podataka o implementaciji te odredbe, a nije bilo ni presuda u vezi s diskriminatorskim tretmanom Roma. Usvajanje antidiskriminacijske legislative je u toku.

Postoji veoma limitiran broj zvaničnih podataka o upisu Roma u srednje i visoko obrazovanje, ili o stopama upisa Roma na bilo kojem nivou obrazovanja. Prema izvještaju Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije iz 2005. godine, manje od 15% romske djece u Bosni i Hercegovini je bilo uključeno u proces školovanja. Taj isti izvještaj, također, navodi da je primijećen postepeni porast upisa Roma. Generalno, nedostatak adekvatnih podataka dovodi do smanjenja potencijalnih učinkovitosti tih aktivnosti za podršku obrazovanja Roma.

Anketa među Romima, koju je uradila NVO „Budimo aktivni“, otkrila je da bi 80% romske djece školske dobi, koja istu ne pohađaju - željelo je pohađati, što ukazuje na to da su loša materijalna situacija i nedostatak obrazovanja među roditeljima, osnovne prepreke za ostvarivanje prava na obrazovanje.

Kao jedan od razloga za prekid školovanja djece romske nacionalnosti izdvojili su se: nedostatak podrške roditelja koji smatraju da se njihova djeca ne trebaju obrazovati, rano uključivanje djece u razne oblike pridonošenja budžetu porodice, težak materijalni položaj porodice, udaljenost mjesta stanovanja od škole, rana ženidba/udaja, kao i nerazvijena svijest roditelja o svrsi i potrebi obrazovanja.

Djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, također, u velikom procentu napuštaju srednjoškolsko obrazovanje. Izdvajanja države za pomoć takvim porodicama su neznatna, a, prema nekim procjenama, za jednu godinu školovanja u srednjoj školi potroši se između dvije i tri hiljade konvertibilnih maraka. Porodice u kojima su roditelji nezaposleni, ili samo jedan roditelj radi, imaju niska primanja i ne mogu obezbijediti ova sredstva, a samim tim nisu u mogućnosti djeci omogućiti nastavak školovanja.

Istraživanje za potrebe NHDR-a⁷ za 2007. godinu pokazuje da se mladi koji ne nastave pohađati srednju školu, nakon završetka osnovne škole nalaze u riziku od siromaštva (57% ih je u kategoriji siromašnih). Drugi faktori rizika su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci te pripadnost manjinskim grupama (poput Roma), kao i činjenica da su te mlade osobe povratnici u određeno područje ili regiju.⁸

Procenat učenika koji nakon završetka osnovne škole nastavljaju pohađati srednju školu u BiH je, u poređenju sa stanjem u drugim evropskim zemljama, nezadovoljavajući.

Svjetska banka je ustanovila da samo 73% populacije, u dobi od 16 do 18 godina, pohađa srednju školu, dok zbog ponavljanja razreda i napuštanja škole svega 57% od ukupnog broja učenika koji su završili osnovnu školu u jednoj generaciji, završava i srednju školu.⁹

Prema istraživanju koje je provelo udruženje građana „Centri civilnih inicijativa“ krajem 2009. godine, procjenjuje se sljedeće:

1. Minimalno 1.000 djece ne upisuje srednju školu;
2. Minimalno 1.500 učenika ne završava prvi razred srednje škole;
3. Minimalno 2.500 učenika ne završava drugi razred srednje škole;
4. Minimalno 4.300 učenika ne završava treći razred srednje škole;
5. Minimalno 18.000 učenika ne završi četvrti razred srednje škole.
6. Minimalno oko 20.000 mladih, na generacijskom nivou, ne završi srednju školu u roku ili nikako, što je oko 15-20% ove populacije.

⁷ National Human Development Report/Nacionalni izvještaj o humanom razvoju

⁸ Socijalna uključenost u BiH; Izvještaj o humanom razvoju, 2007.

⁹ Ibrd

POGLAVLJE 3:

RAZLOZI ZA NEUPISIVANJE I NAPUŠTANJE OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

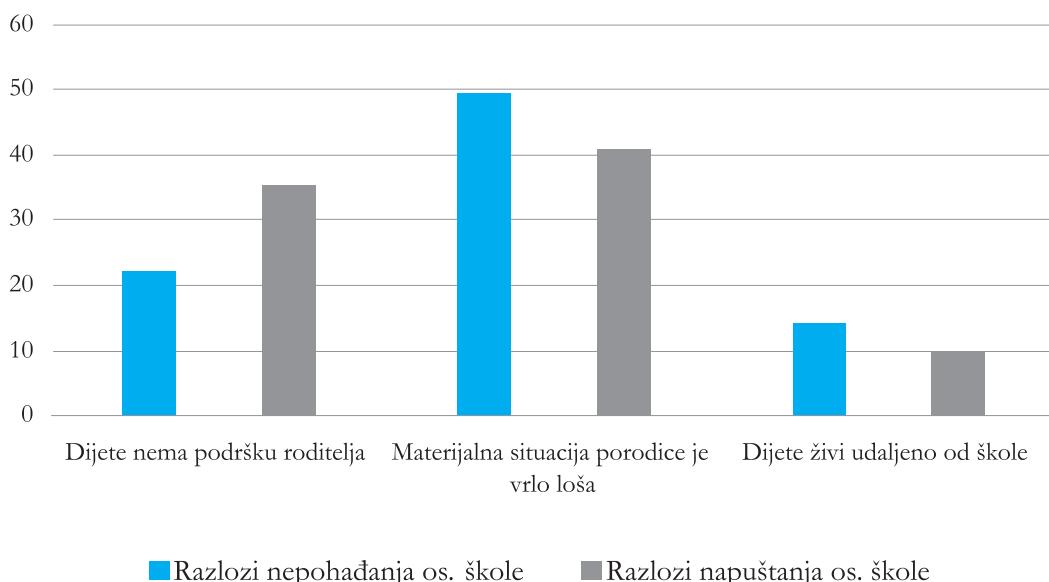
3.1 Razlozi neupisivanja i napuštanja osnovne škole

3.2 Razlozi neupisivanja i napuštanja srednje škole

3.3 Iskustva s terena

3.1 Razlozi neupisivanja i napuštanja osnovne škole

Najčešći uzroci prekida i neupisivanja škole jesu teška materijalna situacija u porodici, nedostatak podrške roditelja i udaljenost od škole. Osim navedenih, postoje i sljedeći razlozi: zasnivanje bračne ili vanbračne zajednice, nesređeni odnosi u porodici, loše društvo i loš uspjeh u učenju i vladanju.

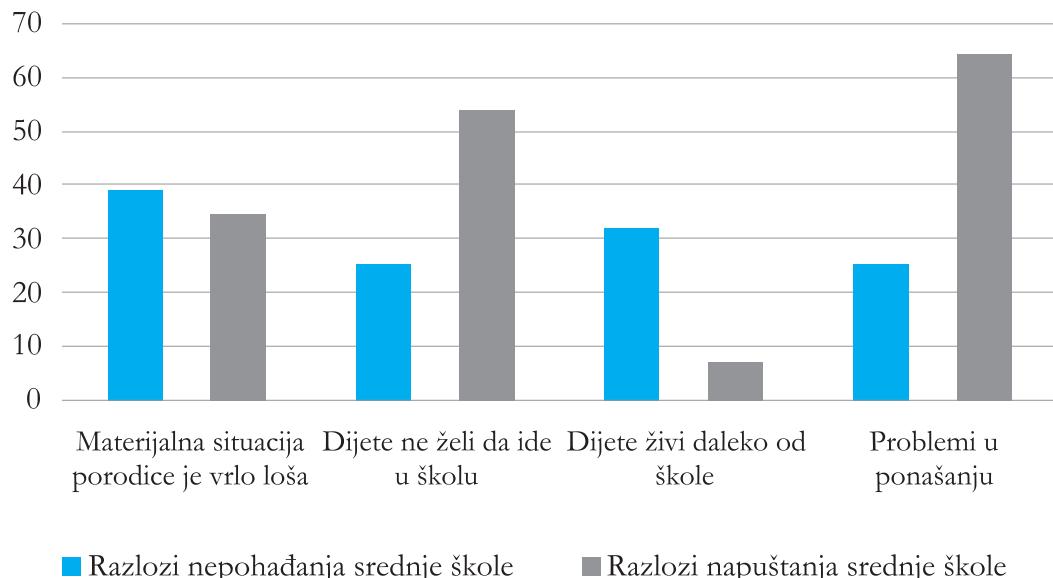

Kada u školama utvrde da su izostala djeca koja trebaju biti upisana, različito se pristupa ovom problemu. Sve škole o tome obavijeste svoje osnivače, to jest, pravno tijelo koje je nadležno za osnivanje škole (najčešće je to općina ili ministarstvo obrazovanja). Za neke se tu, naročito kad se radi o porodicama Roma, sve završava. Ostali sačekaju jedan kraći vremenski period, kako

bi utvrdili da do izostanka nije došlo zbog bolesti, da bi, zatim, poslali pismeno obavještenje porodicama u kojem obično traže i da se sastanu s njima. Neki službenici škole odu i do kuće neupisanog djeteta i obave neformalan uvid, što ih može navesti da se obrate centru za socijalni rad kako bi utvrdili da li je uzrok nedolaženja siromaštvo ili posebne potrebe te, šta bi se moglo učiniti na prevazilaženju tog problema. U ostale dopunske mjere spada obavještavanje nadležnog prosvjetnog inspektora i podnošenje prekršajne prijave protiv roditelja. Veoma rijetko dolazi do pokretanja stvarnog postupka protiv roditelja, a i mnogi stručnjaci sumnjuju u učinkovitost ove mjere, jer ona obično zavisi od toga da li su provedene ostale mjere na pružanju pomoći porodici.¹⁰

3.2 Razlozi neupisivanja i napuštanja srednje škole

Vrlo čest slučaj je da mladi napuštaju srednju školu nakon što su završili jedan ili nekoliko razreda. Razlozi za to su individualni, zavise od uslova u kojima mlada osoba odrasta, od situacije u porodici, od potrebe za dodatnim radom kako bi se porodici osigurala dodatna sredstva za život, od (nedovoljne) zainteresiranosti za školu, od (lošeg) pristupa škole prema mlađoj osobi s određenim problemima i slično. Kao što vidimo, postoji mnogo faktora koji utiču na to da se mlada osoba nakon pokušaja pohađanja srednje škole odlučuje za napuštanje iste. Jedna od mogućnosti rješavanja ovog problema jeste da se takvoj omladini omoguće kvalitetniji uslovi školovanja na nivou škole, u smislu individualnog pristupa rješavanja njihovih problema te uvođenjem različitih podsticajnih mjer na nivou cijele države.

¹⁰ Manjkavosti sistema: upisivanje u školu i pohađanje nastave u Bosni i Hercegovini; OSCE, decembar 2007.

Nestabilne ekonomske i društvene prilike u porodici i društvu u cjelini često dovode do ograničavanja mogućnosti nastavka obrazovanja, a time i do isključivanja pojedinaca i grupa iz obrazovnog sistema. Upravo to potvrđuju i rezultati istraživanja.

Prioritet je težnja da se mladoj osobi obezbijedi okruženje u kojem će imati mogućnosti za pravilan rast, razvoj, vaspitanje, obrazovanje i ospozobljavanje za samostalni život u budućnosti. Pri osiguravanju ovakvih uslova života, obrazovanje se nameće samo po sebi.

Uzimajući u obzir sadašnje stanje razvoja našeg društva, kao i činjenicu da na tržištu rada u BiH nekvalificirani i niskokvalificirani radnici čine najbrojniju grupu nezaposlenih, jasno je da je ulaganje u obrazovanje najsigurnija formula za dugoročan razvoj društva.

Učeće mladih u obrazovanju značajno se smanjuje nakon dobi od 18 godina, dok se ulazak na tržište rada dešava u dobi od oko 20 godina. U dobi od 25 godina samo manji dio mladih se obrazuje, bez značajnih razlika među polovima. Uglavnom su muškarci ti koji su u većem riziku od napuštanja obrazovanja, bez sticanja kvalifikacija.

3.3. Iskustva sa terena

Prema iskustvu stručnog osoblja zaposlenog u centrima za socijalni rad, koji su učestvovali u ovom istraživanju, kao najčešći razlozi nepohađanja osnovne i srednje škole izdvojili su se loša materijalna situacija porodice te odrastanje u porodicama u kojima vladaju loši porodični odnosi.

Siromaštvo je i dalje najprisutnije u ruralnim sredinama, gdje mlađi, najčešće zbog nedostatka materijalnih sredstava, nakon osnovnog obrazovanja ostaju kod kuće. Njihove šanse da ostvare kvalitetnije životne uslove su male. U ugroženu grupu spadaju i Romi. Ispitanici smatraju da određeni broj romske djece ne upisuje srednju školu zato što ih roditelji ne podstiču na nastavak obrazovanja i zahtijevaju od mladih i djece da rade.

POGLAVLJE 4:

EVIDENCIJA DJECE I

MLADIH KOJA SU VAN

ŠKOLSKOG SISTEMA

4.1 Evidencije u školama

4.2 Evidencije u relevantnim institucijama

4.1 Evidencije u školama

Skoro $\frac{1}{4}$ škola obuhvaćenih istraživanjem vodi evidenciju o broju djece koja trebaju pohađati osnovnu školu, ali je iz određenih razloga ne pohađaju. Generalno gledajući, ovaj postotak je dosta mali. Međutim, treba uzeti u obzir činjenicu, koju su ispitanici istakli u više navrata, da škola nije obavezna posjedovati ove podatke. Prema informacijama dobijenim od ispitanika, pedagoški zavodi su institucije koje ove podatke prikupljaju i dostavljaju ih školama, i to kada se za istima ukaže potreba. Tek nešto više od $\frac{1}{5}$ osnovnih škola vode evidenciju o broju djece koja napuštaju školu. Mali je postotak škola koje s većom pažnjom posmatraju ovaj problem, s obzirom na težinu problema.

Osnovne škole se pri upisu djece služe podacima koje dobiju od općina, agencija za statistiku ili pedagoških zavoda. Pri upisima u srednju školu, o broju djece koja su završila osnovnu školu oslanjaju se na podatke drugih škola.

Ipak, djeca u srednjim školama često mijenjaju mjesto boravka, što dodatno komplikira bazu s evidencijom djece upisane u srednje škole. Zbog toga je neophodno imati jedinstven i uvezan sistem praćenja i evidencije broja upisane djece i djece koja se trebaju upisati, a također i broj djece koja su napustila školovanje.

Prema „Planu aktivnosti za upis u škole i pohađanje nastave“, kojeg su izradili domaći stručnjaci uz podršku osoblja Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini i UNICEF-a (potpisali su ga svi ministri obrazovanja i objavljen je u maju 2006. godine), planirano je da se isprave svi nedostaci tadašnjeg sistema obrazovanja. Jedan od zadataka bio je i redovna koordinacija aktivnosti između različitih nadležnih organa – općina, centara za socijalni rad, ministarstava obrazovanja i zavoda za statistiku – uz sveobuhvatno prikupljanje i razmjenu podataka.

Takva redovna koordinacija, čini se, još uvijek nije uspostavljena, jer škole ne posjeduju, u dovoljnom broju, evidencije koje bi im omogućile praćenje djece koja odustaju od školovanja, a samim time i kvalitetnije rješavanje takvih problema.

4.2 Evidencije u relevantnim institucijama

4.2.1 Zavodi za zapošljavanje

Zavodi za zapošljavanje vode evidenciju nezaposlenih osoba koje aktivno i pasivno traže zaposlenje. U okviru ove grupe (nezaposlenih osoba), u evidencijama postoje i mlade osobe koje su napustile srednju školu, ali sistem evidencije ne omogućava da se ove osobe izdvajaju u posebnu bazu podataka. Aplikacije koje se nalaze u zavodima osobama prilikom ispunjavanju prijave ne pružaju mogućnost da navedu da li imaju završen neki od razreda srednje škole, tako da se oni vode kao nezaposleni s osmogodišnjim obrazovanjem. U skladu s pravilima o evidenciji u oblasti zapošljavanja, zavodi ne evidentiraju podatke o mladima koji su prekinuli školovanje, jer se takva obaveza ne ubraja u nadležnosti ove institucije.

U zavodima za zapošljavanje bazu podataka s informacijama o učenicima koji su napustili srednju školu i razloge zbog čega su je napustili, smatraju izuzetno korisnim alatom pri kreiranju različitih politika. Na taj način bi se uspostavila evidencija i stekao jasan pregled o licima koja bi se željela školovati, a ne mogu, te bi im se, tako, moglo i pomoći. Zavodi/službe/biroi bi mogli imati pristup takvim osobama, i tako bi im se mogao prilagoditi program obuke, edukacije i doedukacije. Postojala bi evidencija o licima koja bi željela da se školuju, a ne mogu, pa da im se, eventualno, pomogne. Bila bi to slojevita baza, s jedne strane, učenici koji neće da uče, a mogli bi, i, s druge strane, učenici koji bi htjeli da uče, a nemaju uslove za to.

4.2.2 Centri za socijalni rad

U centrima za socijalni rad podatke o djeci koja su napustila školovanje zaposlenici dobijaju indirektno, u toku rada s porodicama, od škola, prijave od roditelja i suradnje s mjesnom zajednicom. Potvrdom suradnje s mjesnim zajednicama centri mogu djelovati i posjetiti porodice te utvrditi razloge zašto je dijete napustilo osnovnu školu.

Sveobuhvatna baza razloga i kategorija djece i mladih koji najčešće odustaju od obrazovanja - ne postoji, ali ispitanici naglašavaju da pokušavaju svakom takvom slučaju, s kojim dođu u kontakt, pristupati individualno i pokušavati riješiti problem.

4.2.3 Općinska odjeljenja za obrazovanje

Od općina se очekuje da posjeduju bazu podataka o svakom djetetu koja se treba upisati u školu, na nivou općine, a jednako tako da posjeduju i podatke o djeci koja su upisana i završavaju osnovnu školu te o mladima koji se upisuju u srednju školu.

Naćini na koje se u općinskim odjeljenjima za obrazovanje dolazi do podataka o broju upisane djece u osnovne škole su većinom dobijeni iz škola koje upisuju djecu, putem redovnog godišnjeg izvještaja, kojeg su škole obavezne dostavljati, te putem izvještaja osnovnih škola o izvršenom upisu djece u škole. Također, navodi se da podatke dobijaju i od ministarstva obrazovanja/prosvjete i matičnih ureda u svojim općinama.

Član 36. Zakona o osnovnoj školi (Srednjobosanskog kantona), govori o tome da se podaci o upisu djece u školu dostavljaju osnivaču, odnosno Kantonu i Ministarstvu, da bi se na taj način poboljšao monitoring pravovremenog poduzimanja odgovarajućih mjera u svim slučajevima kada se neko dijete ne upiše u školu. Takve ili slične članove zakona, upravo iz navedenog razloga, posjeduju i ostali kantoni i entiteti.

Dobar primjer općinske statistike obrazovanja, koju vode općinska odjeljenja za obrazovanje, može se naći na web stranici općine Prijedor. Izradili su prijedlog Plana upisa učenika u prvi razred srednjih škola za školsku 2009./2010., koji je usvojen u februaru 2009. godine i realiziran je u cijelini.

U Kantonu Sarajevo postoji evidencija koja procjenjuje da oko 7% djece koja završe osnovnu školu - ne upišu srednju školu, i ne nastavljaju bilo koji oblik dodatnog obrazovanja. U Kantonu Sarajevo uveli su poseban sistem u srednjoškolsko obrazovanje koji omogućava da, od školske godine 2010.-2011., postane obavezno pohađanje prva dva razreda srednje škole, gdje će se sticati zanimanje I i II stepena, ali SSS. Ovaj program još nije dao rezultate (tek je uveden), ali mišljenja su da pravilnom povezanosti s tržištem rada i pravilnim obrazovanjem, gdje sudjeluju i poslodavci i učitelji, ovaj program može smanjiti stopu nezaposlenosti, ali i omogućiti obrazovanje onim mladima koji ga inače ne bi stekli.

U 60% slučajeva, odnosno u devet općinskih odjeljenja za obrazovanje, navedeno je da imaju bazu podataka o mladim upisanim u srednju školu. Međutim, samo je u četiri ispitana općinska odjeljenja navedeno da prate statistike mlađih koji su završili osnovnu školu. Ona odjeljenja koji ne prate te statistike, ne mogu pratiti ni koliko je od završenih osnovaca upisalo srednju školu. Odnosno, ne mogu pratiti koliko mlađih, poslije završene osnovne škole, ne nastavlja školovanje.

Na pitanje - zbog čega ne prate te statistike, ispitanici su odgovarali da to nije u njihovoј nadležnosti prema zakonu, da nemaju statističara, kao i da nije sistematizirano radno mjesto.

Navedeni su brojni razlozi koji upućuju na to da u općinama obuhvaćenim istraživanjem ne postoji baza podataka koja bi kvalitetno ukazivala na broj mlađih koji ne nastavljaju školovanje nakon završenog osnovnog obrazovanja.

4.2.4 Pedagoški zavodi

Najveći problem kod napuštanja i nepohađanja osnovne škole je u nepostojanju evidencije o djeci koja neupisuju/napuštaju školovanje. Pojedini pedagoški zavodi posjeduju podatke o djeci koja su upisala osnovnu školu, a evidenciju djece koja nisu upisala osnovnu školu mogu, na zahtjev, dobiti od nadležnih ustanova. Za srednju školu, s obzirom na to da nije obavezna, pedagoški zavodi ove informacije ne posjeduju.

U Pedagoškom zavodu Tuzla navedeno je da ne posjeduju kvalitetnu bazu podataka o djeci koja ne pohađaju osnovnu školu. Najizraženiji problem predstavljaju roditelji romske djece koji sa zakašnjenjem (mimo zakonskog roka), upisuju svoju djecu u školu i ta djeca često i vrlo rano napuštaju školovanje.

Ne postoji evidencija o broju mlađih koji ne upisuju srednju školu, postoje procjene i pretpostavke, ali zbog nepostojanja zakona o obveznom srednjoškolskom obrazovanju, ne postoji kvalitetna baza koja bi registrirala ovaj problem i bavila se istim, kvalitetnije i efikasnije. (Brčko)

4.2.5 Ministarstva obrazovanja

U BiH se samo u pojedinim ministarstvima obrazovanja/prosvjete, vodi evidencija o djeci koja ne upišu ili ne završe osnovnu školu. Ipak, situacija je u stvarnosti djelomično drugačija, nego u evidencijama, jer zbog neupisivanja romske djece u matične uredje, ne mogu se znati točni podaci o romskoj djeci koja ne idu u školu.

POGLAVLJE 5:

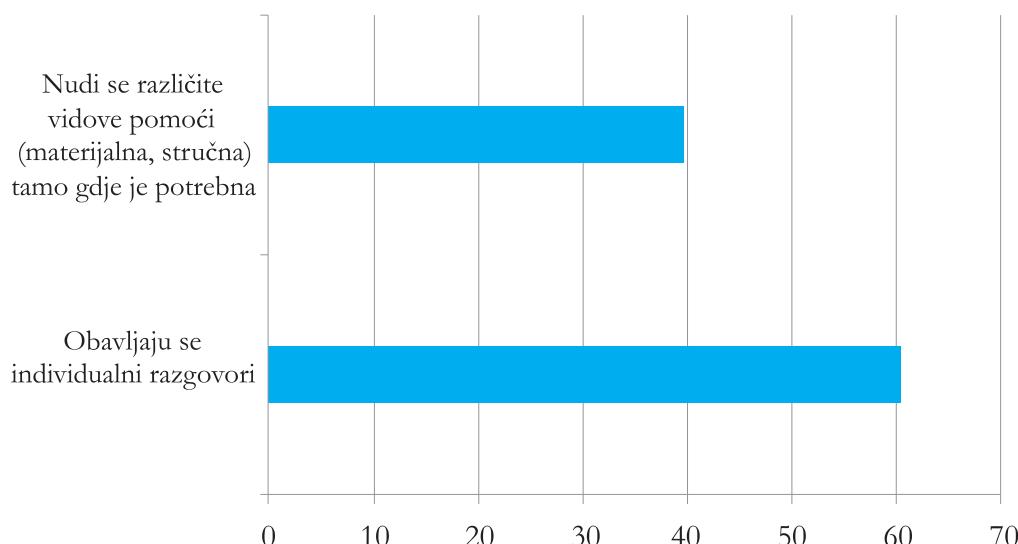
PROGRAMI NAMIJENJENI SMANJENJU BROJA DJECE I MLADIH VAN ŠKOLSKOG SISTEMA

- 5.1. Programi smanjenja broja djece i mladih van školskog sistema u školama
- 5.2 Programi smanjenja broja djece i mladih van školskog sistema u institucijama

5.1. Programi smanjenja broja djece i mladih van školskog sistema u školama

5.1.1 Programi u osnovnim školama

U osnovnim školama navedeni su, kao najčešće korišteni programi za prevenciju odustajanja od školovanja, individualni razgovori s djecom i materijalna pomoć. Programi prevencije koji su još navedeni su suradnja s relevantnim institucijama, ministarstvima, centrima za socijalni rad, općinskim sudovima, zatim razne vaspitne aktivnosti u sklopu nastavnih i vannastavnih programa, održavanje radionica u cilju edukacije roditelja i učenika, edukacije nastavnika za rad s rizičnom djecom, ukazivanje na zakonske obaveze i eventualne troškove.

S obzirom na to da su škole najbolje upoznate s problemima s kojima se susreću porodice koje ne upisuju/ispisuju djecu u/iz škole, one se i javljaju kao najčešći tvorci različitih programa koji imaju za zadatku smanjiti broj djece koja ne pohađaju osnovnu školu. Međutim, potrebno je da se takvi projekti podignu na viši nivo i da se obezbijedi prepoznatljivost ovih problema u aktivnostima ministarstava, kao i podrška nadležnih ministarstava implementaciji programa za smanjenje broja djece koja ne pohađaju osnovnu školu.

Pomoći nadležnog ministarstva u borbi s problemima napuštanja i neupisivanja djece u školu navelo je 1/3 osnovnih škola. Neki od navedenih vidova pomoći su: obezbjeđenje udžbenika i školskog pribora, te suradnja u vidu razmjene podataka s ministarstvima. Međutim, prema navodu ispitanika, ne postoje posebna sredstva koja se izdvajaju u ove svrhe.

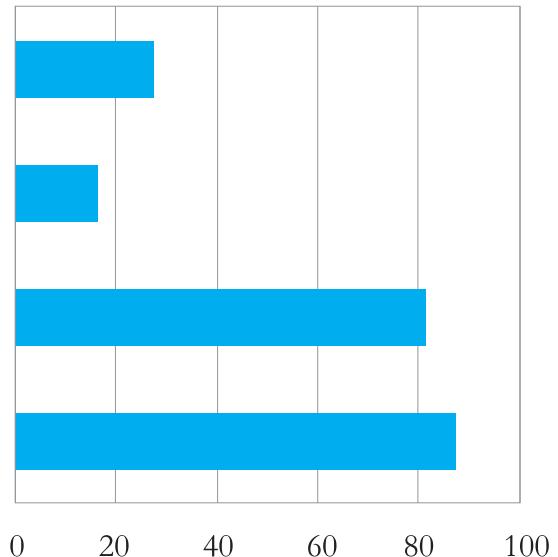
Da bi se smanjio broj djece koja ne pohađaju osnovnu školu, prema mišljenju ispitanika, potrebno je prvenstveno promovirati značaj obrazovanja, educirati roditelje o važnosti odgoja i obrazovanja te obezbijediti da obrazovanje bude potpuno besplatno, što podrazumijeva i besplatne udžbenike.

Promoviranje značaja obrazovanja ne znači jedan seminar, ili neki drugi oblik edukacije roditelja - jednom godišnje. To treba postati konstantna kampanja koja bi promovirala značaj obrazovanja i ušla u sva domaćinstva u BiH. Potrebno je povezati ekonomiju (bolji standard porodica i društva uopće), s obrazovanjem i mogućnostima besplatnog školovanja.

5.1.2 Programi u srednjim školama

U srednjim školama individualni razgovori s djecom i njihovim roditeljima najčešće su korišten alat za „nagovaranje“ učenika da budu istrajniji na putu pohađanja srednje škole. Uspjeh bi bio veći kada bi putem razgovora s osobljem škole učenici postali svjesni činjenice da će dovršavanjem srednjeg obrazovanja osigurati sebi minimum potreban za životnu egzistenciju, kao i za razvoj lične karijere, a što bi dugoročno imalo implikacije i na razvoj društva u cjelini.

Nudi se različiti vidovi pomoći materijalna i stručna, tamo gdje je potrebna

Posjeduju razvijen plan rada sa tom djecom

Obavljuju se individualni razgovori sa roditeljima

Obavljuju se individualni razgovori sa djetetom

Obrazovanje je kapitalni faktor razvoja našeg društva i jedini siguran put njegovog uspjeha te je nužno daleko više pažnje usmjeriti na rješavanje problema napuštanja školovanja. Iako EU (čijem članstvu mi težimo), radi na tome da društvo postane društvo znanja, i uvodi različite programe, edukacije za odrasle, kao i to da naglašava da je obrazovanje kapital, škole koje su obuhvaćene ovim istraživanjem ne posjeduju programe kojima bi se smanjio broj mladih koji ne upisuju srednju školu.

Brojne su nevladine i međunarodne organizacije koje se bave implementacijom različitih projekata čiji je cilj društvo obrazovanih građana, a s obzirom na njihovu angažiranost, potrebna je kvalitetnija suradnja između tih organizacija i škola.

BiH je u svojim razvojnim dokumentima prepoznala važnost obrazovanja i radi, iako dosta sporo, na reformi obrazovanja i pokušava stvoriti društvo obrazovanih građana. Ipak, škole, koje bi trebale biti korisnici takvih projekata i koje bi trebale biti prva karika u lancu stvaranja takvog društva, ne posjeduju programe koji će pomoći mladima da steknu obrazovanje (u slučaju da napuste isto).

Istraživanjem je dobijen podatak da samo dvije srednje škole implementiraju projekat kojim bi se mogao smanjiti broj mladih koji napuštaju školu. Jedna od škola koje su učestvovale u ovom projektu provodi program za djecu s posebnim potrebama, dok druga škola program bazira na pomoći mladima i roditeljima. To je upravo ono što je neophodno kako bi se i mlađi i roditelji upoznali s prednostima obrazovanja i većim mogućnostima zapošljavanja.

Neophodno je što veći broj škola uključiti u projekat implementiranja i provođenja različitih programa koji imaju za cilj smanjiti broj mladih koji napuštaju školu ili se ne upisuju u srednju školu. Postoje različiti oblici prevencije i moguće je, ukoliko postoji dobra volja i povezanost različitih institucija sa školama, da se ovakvi programi provedu. Prevenciju je moguće osmisлитi kroz različite obrazovne, zdravstvene ili socijalne sisteme, a potrebna je i aktivna uključenost lokalne zajednice, CSR, zavoda za zapošljavanje, škola i institucija, koje na vrijeme mogu primijetiti i identificirati mladu osobu koja planira napustiti ili je već napustila školu te je zajedničkim radom pokušati vratiti u obrazovni sistem.

Sve je veći broj stručnjaka iz oblasti psihologije koji se slažu (dokazano i empirijski, kroz istraživanja) da je neophodno obrazovanje mladih kako bi se njihovi kognitivni kapaciteti podigli na viši nivo te da se njihove socijalne i emocionalne vještine obrazovanjem razvijaju.

„Rezultati istraživanja idu u prilog tvrdnjama da se socijalne i emocionalne kompetencije mogu naučiti kroz programe integrirane u školski kurikulum; takvi programi čine se učinkovitim načinom za smanjenje eventualnih problema u ponašanju učenika i emocionalnih teškoća, dok istovremeno povećavaju socijalno prilagođavanje i podstiču akademski uspjeh učenika.¹¹

“Razvojem takvih karakteristika kod mlađe osobe dolazi do sprečavanja napuštanja škole i do nastavka školovanja, a samim tim i do stvaranja zdrave jedinice društva, sposobne da sebi omogući kvalitetniji život, kao i kvalitetnije društvo u kojem živi.

¹¹ Biometrika Healthcare Research

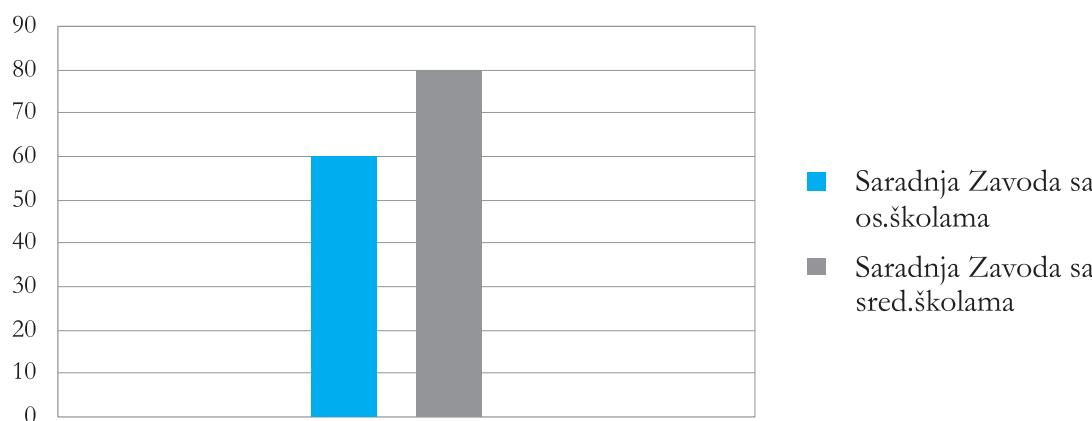
5.2 Programi smanjenja broja djece i mladih van školskog sistema u institucijama

5.2.1 Programi koje provode zavodi za zapošljavanje

Zavodi za zapošljavanje suradnju s osnovnim školama po pitanju profesionalne orientacije najčešće ostvaruju posjećujući škole i držeći predavanja na ovu temu, uz podjelu promotivnog materijala, vodeći razgovore s učenicima i profesorima, kao i slanjem informacija školama o stanju na tržištu rada i deficitarnim zanimanjima.

Suradnja se ostvaruje i štampanjem publikacija, izrađivanjem brošura (primjer: „Moj put u svijet rada“), kao i učešćem u implementaciji projekata (primjer: GTZ-a, koji se provodi na nivou lokalnih zajednica).

Profesionalna orijentacija

Najčešći razlog izostanka suradnje između zavoda za zapošljavanje i osnovnih škola u BiH, po pitanju profesionalne orijentacije, leži u nedostatku zainteresiranosti samih učenika i njihovih roditelja u vezi s tim pitanjem.

Učenici završnih razreda osnovnih škola još uvijek su nedovoljno zreli da bi u potpunosti sagledali prednosti poznavanja stanja na tržištu rada, ali bi im roditelji, nastavnici i stručno osoblje škola, kao i osoblje nadležnih zavoda za zapošljavanje (ZZZ), trebalo ukazati na važnost posjedovanja ovakvih informacija.

Mladi u srednjim školama već su skoro formirane ličnosti, s izgrađenim stavovima i relativno istančanim preferencijama, a veliki broj njih u svojim mislima već uveliko ima izgrađen model željenog životnog i obrazovnog puta. Učenici završnih razreda srednje škole mnogo su zainteresiraniji za informiranje o tržištu rada nego učenici u završnim razredima osnovnih škola. Ipak, profesionalna orijentacija u ovom slučaju predstavlja samo upućivanje na nastavak školovanja ili pomoći pri odabiru zanimanja, odnosno upoznavanjem s potrebama tržišta rada. Mogućnosti uticaja profesionalne orijentacije na mlade i na njihova opredjeljenja, u ovom su slučaju uveliko umanjene.

Najveći broj zavoda za zapošljavanje suradnju sa srednjim školama ostvaruje organizirajući u školama predavanja o deficitarnim zanimanjima, o višku radne snage s određenim zanimanjima te o drugim značajnim informacijama s tržišta rada. Organiziraju se i psihološka testiranja i savjetovanja za učenike kako bi ih se što bolje uputilo u mogućnosti zaposlenja nakon završetka školovanja.

Primjeri konkretnih programa za Rome, koje provode zavodi za zapošljavanje

1. Zavod za zapošljavanje Republike Srpske je u 2009. godini započeo realizaciju Projekta podrške zapošljavanju Roma u Republici Srpskoj. Do sada su odobrena sredstva za sufinanciranje zapošljavanja 75 lica, u iznosu od 190.000,00 KM, od čega 5 samozapošljavanja i 70 lica za zapošljavanje kod poslodavaca.
2. Federalni Zavod za zapošljavanje, također, realizira Program zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u skladu s Memorandumom o razumijevanju za implementaciju Akcionog plana Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja za 2009. godinu. Raspoloživa finansijska sredstva, predviđena za podršku zapošljavanju i samozapošljavanju Roma u Federaciji BiH, usmjereni su za: sufinanciranje poslodavaca radi zapošljavanja Roma u zanatstvu ili srodnoj djelatnosti (stari zanati, domaća radinost, proizvodno i uslužno zanatstvo), za sakupljanje sekundarnih sirovina, poljoprivredu (plastenička proizvodnja, pčelarstvo ili druga grana poljoprivrede) ili neku drugu djelatnost.

5.2.2 Programi u centrima za socijalni rad

Oko 50% ispitanih centara za socijalni rad posjeduje programe namijenjene smanjenju broja djece koja ne pohađaju osnovnu školu.

Programi koje sprovode CSR su:

- vanredno školovanje za djecu koja su iz različitih razloga napustila školu, kao i vanredno školovanje djece koja su zbog starosne dobi prekoračila granicu za redovno školovanje;
- ubrzani program savladavanja školskog gradiva, koji se financira uz pomoć donatora i uz suradnju s osnovnim školama;
- motiviranje djece kroz savjetodavne terapije da nastave školovanje;
- pomoć pri kupovini udžbenika, kao i subvencioniranje prevoza;
- „Dnevni Centar“ u okviru CSR, u kojem se pruža pomoć u učenju, socijalizaciji i obrazovanju.

U najvećem broju slučajeva kreatori ovakvih programa su centri za socijalni rad. Naglašeno je da se, u većini slučajeva, primjenjuju individualni razgovori s djetetom. To je, ujedno, i najbolji način pristupanja problemu, jer je svaki problem specifičan zbog toga zahtijeva individualan pristup.

5.2.3 Programi u pedagoškim zavodima

U pedagoškim zavodima u BiH ne postoje posebni programi prevencije nepohađanja školovanja. Rješavanje problema napuštanja škole, kojim se bave pedagoški zavodi, sastoji se od organiziranja savjetovanja u osnovnim školama o važnosti obrazovanja.

Ne postoje programi prevencije nepohađanja srednje škole. Pojedini zavodi provode programe profesionalne orientacije u cilju sprečavanja napuštanja srednje škole, a time informiraju mlade ljude i o važnosti obrazovanja.

Zavod ne posjeduje poseban program za smanjenje broja djece koja ne pohađaju osnovnu školu, ali zapošjava osobu (referent) koja je zadužena za različite projekte edukacije stanovništva, što uključuje i edukaciju odraslih/roditelja, u cilju upoznavanja s prednostima obrazovanja za nastavak života djeteta (Tuzla).

5.2.4 Programi u ministarstvima obrazovanja

Programi prevencije postoje i provode se na različite načine. Stručne osobe razgovaraju s roditeljima, šalju pozive, upozoravaju, organiziraju sastanke za roditelje koji nisu doveli djecu na upis. Protiv roditelja koji ne upiše dijete u školu, ili ukoliko dijete napusti školu, a roditelj ga ne vrati ponovo u školu, pokreće se prekršajni postupak. Budući da se često radi o vrlo individualnim razlozima napuštanja školovanja, škola, uz pomoć stručnih radnika, na primjer, školskih psihologa, radi s roditeljima i učenicima, a, prema potrebi, premješta djecu/učenike u

specijalna odjeljenja. Komisije odlazu upis djeteta ako procijene da je nedovoljno zrelo za pohađanje škole. NVO provode seminare i edukacije u završnim razredima osnovne škole, kako bi mlade kvalitetnije usmjerili na izbor prave srednje škole za njih. Što se tiče zavoda za zapošljavanje, isti provode edukacije profesionalne orientacije, da bi se ukazalo na postojanje deficitarnih zanimanja te mogućnost zaposlenja nakon završene srednje škole. Ministarstvo ne pokreće takve programe, ali podržava sve kvalitetne inicijative. Prema njihovom mišljenju, vraćanje određenih učenika u škole je u rukama određenih entuzijasta koji svojim radom i zalaganjem uspijevaju doprijeti do učenika i pomoći im u rješavanju problema. (Ministarstvo proslijete RS, Banja Luka)

Ako se uzmu u obzir oba problema, nepohađanje osnovne i srednje škole i njihovo napuštanje, ministarstvo obrazovanja ima određene preventivne programe koji se primjenjuju u školama kako bi broj ove djece bio što manji. To

su programi za smanjenje troškova školovanja, besplatne udžbenike, prevoz učenika (više od 2 km) za učenike osnovne škole, smanjena školarina za učenike srednjih škola koji su socijalni slučajevi ili djeci iz porodica fundamentalnih vjerskih ubjedjenja ili demobiliziranih boraca. Ove programe provodi Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona i škole.

Jedan od programa koji pomaže u sprečavanju napuštanja škole jeste UNICEF-ov program kojim se doniraju udžbenici socijalnim slučajevima. (Ministarstvo obrazovanja, Bihać)

POGLAVLJE 6:

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

- 6.1. Zaključak**
- 6.2 Preporuke**
- 6.3 Dodaci izvještaju**

6.1 Zaključak

Pravo na obrazovanje utkano je u Ustav Bosne i Hercegovine u kojem se ističe da su "Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode, što uključuje i pravo na obrazovanje."

Bez obzira na to što pravo na obrazovanje jeste osnovno ljudsko pravo, mnoga djeca i mladi ne mogu to ostvariti zbog brojnih razloga koji im stope na putu.

Ovim istraživanjem, u kojem su učestvovali zaposlenici u školama i institucijama nadležnim za obrazovanje, došlo se do podataka da su najčešći razlozi nepohađanja i napuštanja osnovne i srednje škole sljedeći:

1. Teško materijalno stanje u porodici;
2. Nedostatak podrške roditelja;
3. Gubljenje volje i želje za školovanjem;
4. Problemi sa zakonom.

U nešto manjem broju slučajeva navodi se i neodgovarajuće obrazovanje roditelja, zasnivanje bračne ili vanbračne zajednice, zahtijevanje (roditelja) od djeteta da radi i sl.

Svi navedeni razlozi dobijeni istraživanjem su ozbiljni problemi koje bi se trebalo pomno pratiti, kako u školama, tako i u ostalim nadležnim institucijama.

Da bi se moglo raditi na rješavanju tih problema, potrebno je identificirati djecu i mlade koji spadaju u tu kategoriju, odnosno ažurnom bazom podataka i umreženošću institucija nadležnih za obrazovanje obezbijediti protok informacija kako bi se identificirala ova kategorija, a time i lakše djelovalo na suzbijanju problema neupisivanja i napuštanja školovanja.

Ovakva jedinstvena baza umnogome bi pomogla rješavanju problema nepohađanja i napuštanja školovanja. Postojale bi informacije koje bi omogućile individualan prilazak svakom djetetu koji je napustilo osnovnu ili nije upisalo srednju školu, sve u cilju da se zajednički pokuša prevazići problem te omogućiti nastavak njegovog školovanja.

Podaci dobijeni istraživanjem pokazuju da djeca koja u najvećem broju ne poхаđaju i napuštaju osnovnu školu su Romi i djeca iz porodica koje se nalaze u stanju socijalne potrebe. Kada je riječ o srednjem obrazovanju, prvenstveno se izdvajaju mlađi koji su u sukobu sa zakonom i mlađi iz porodica u stanju socijalne potrebe.

Jedan od prioriteta koji se postavlja pred rukovodeće osoblje kako škola, tako i sektora za obrazovanje, jeste upisati sve učenike u školu i spriječiti prekidanje školovanja.

Po ovom pitanju škole ostvaruju suradnju i s relevantnim institucijama: ministarstvima, centrima za socijalni rad, općinskim sudovima, organiziraju se razne vaspitne aktivnosti u sklopu nastavnih i vannastavnih programa, održavaju se radionice u cilju edukacije roditelja i učenika, edukacije nastavnika za rad s rizičnom djecom, ukazuje se na zakonske obaveze i eventualne troškove i sl.

Problem na koji je, također, potrebno obratiti veliku pažnju jeste povezanost obrazovnih profila s potrebama na tržištu rada. Profesionalna orijentacija veoma je bitan faktor za dugoročno uspješan razvoj društva.

Nakon obavljenog istraživanja zaključeno je da nijedna od institucija ne posjeduje kvalitetnu i sveukupnu bazu podataka o postojećem problemu. Komunikacija među institucijama o djeci koja napuštaju i nepohađaju školu postoji, ali samo između škola i nadležnih institucija. Ono što nedostaje jeste međusobna komunikacija i suradnja između svih institucija istovremeno, i tek kada se uspostavi zajednička baza podataka i međusobno se uvežu institucije - moći će se efikasnije i sveobuhvatnije rješavati ovaj veoma bitan problem.

6.2 Preporuke

- Omogućiti obrazovanje svakom djetetu i svakoj mladoj osobi. Educirati ih od najranijeg perioda da shvate važnost obrazovanja, kako za sebe, tako i za druge.
- Obratiti pažnju na djecu druga dva konstitutivna naroda, koja nisu u većini u određenoj općini, kako se ne bi ni na koji način osjećala izdvojenim od ostale djece.
- Djeci i mladima koja su u riziku od napuštanja škole (djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, mlađi u sukobu sa zakonom, Romi, djeca s posebnim potrebama), posvetiti više pažnje, više razgovora sa nastavnicima i psihologozima/pedagozima škole.
- Razviti programe prevencije koji bi spriječili neupisivanje i napuštanje osnovne škole. Idealno bi bilo da se program donese na nivou države, a potom da se prilagođava kantonalnim, entitetskim i lokalnim nivoima. Najveću odgovornost za provođenje i implementaciju trebaju imati nadležna ministarstva.
- **Napraviti kvalitetne baze podataka koje bi sadržavale podatke o djeci i mladima koji neupisuju i koji napuštaju školovanje, kao i razloge zbog kojih to rade.**
- Neophodna je uvezanost škola, općinskih službi, kantonalnih i entitetskih vlasti u stvaranju kvalitetne baze podataka koja bi posjedovala podatke o djeci koja se trebaju upisati u srednju školu. Stvaranjem takve baze podataka moglo bi se svakom mlađom čovjeku koji ne upiše ili napusti srednju školu prići individualno i omogućiti mu nastavak školovanja.
- Kreirati mehanizme koji će omogućiti djeci iz porodica koje su u stanju socijalne potrebe nastavak školovanja, to jest, da uopće ne dođe do situacije da moraju prekinuti školovanje zbog materijalnih nemogućnosti.
- Posvetiti više pažnje mladima koji su u sukobu sa zakonom.
- Problem djece romske nacionalnosti treba rješavati vrlo rano, i to edukacijom roditelja kako bi oni nova saznanja prenijeli i na djecu.

- Obratiti pažnju na djecu druga dva konstitutivna naroda, koja nisu u većini u određenoj općini, kako se ne bi ni na koji način osjećala izdvojenim od ostale djece. Za to najveću odgovornost snose upravo učitelji, nastavnici, profesori, stručno osoblje škole i lokalna zajednica.
- Djeci s posebnim potrebama omogućiti bolje uslove školovanja, na primjer, prilagoditi školsku infrastrukturu, omogućiti više asistenata u nastavi i sl.
- Osnovno obrazovanje treba biti besplatno.
- Težiti da se uvede obavezno srednje obrazovanje. Srednja škola treba poštivati različitosti svojih učenika te se istim ponositi. Nikakvu diskriminaciju, ni po jednoj osnovi, ne treba dozvoliti u srednjim školama. Prvenstveno je to obaveza uposlenika škole, ali i cijele zajednice.
- Generalno, BiH treba više raditi i težiti, takozvanom, cjeloživotnom obrazovanju.